

Márkusínház: Mátyás király szárnyai
 Petőfi Sándor Művelődési Ház
 2004. november
 Bóbita Bábszínház
 2005. január 6.

FEKETE ETELKA

Mátyás meseszárnyakon

„Játék. Hát ilyen ez az élet. Csak meg kell benne tanulni játszani. Eddig gyakoroltam, nem olyan rég megtanultam, s talán most már tudok játszani. Mi kell ehhez? Hogy ne nyomasszanak a terhek, ne hagyj magad beleragadni, hanem old meg, amilyen hamar csak lehet.”

Ritkán látni a Márkusínházat Pécsen. Kisszínházuk állandóan úton van, járják darabjaikkal az országot, s száguldásaikban elviszik Pécs híret, még a határainkon túlra is. Legutóbb készült játékukat a *Mátyás király szárnyait* is előbb láthatta a zalaegerszegi közönség, aztán „megérkeztek” hozzánk is, hogy magukkal vigyék telt házas előadásikon a közönséget egy közös szárnyalásra. Keljünk hát útra Mátyás legendájának nyomán a mese egy-egy pillanatát megidézve, s a játék örömeit újraélve. Egy közös utazásra, melyben remény szerint nem „csak” a darab főhősei, hanem életre keltők is megmutatkoznak.

Játmesterek: Hunyadi János fejedelem és felesége, Szilágyi Erzsébet

Előszó

Történet két ember bájos civódásáról, mindennapjairól, miközben felcseperedik egy nem mindennapi hős, egy legenda, akit az utókor igazságos Mátyás királyként ismer.

Erzsébet és János a szellemvilágból tér vissza hozzánk s az emlékezet szárnyán vezeti kalandokba a közönséget, Mátyás életútját bejárva.

Szárnybontogatás

„Ő az!” — hallatszik a gyerekhang az első sorból, miután lekerül a lepel a szellemvilág küldötteiről. János és Erzsébet „lelepleződik”, egy csapásra hűsvér emberekké válnak, s máris kezdődhet a játék — a Márkusínházról megszokott módon — a közönséggel.

„Nézzé Erzsike ennek a lánynak gagyája van! Kifordult a világ.”

„János, ilyen a mi időnkben nem volt!”

Ott áll előttünk a két történelmi hős, ők lesznek a mesemondók s ezáltal saját családi történetük mozgatórugói. Egy képeret. Átlátni rajta. Mégis megelevenedik a Hunyadi-család egy közös pillanata. A pillanat kitér, elkezdődhet az időutazás. Matyi gyermekkorába lépünk, amint apjától harcolni tanul. A következő képben már ő tanítja móresre a „házi” sárkányt, Drakuluit, mert bántani akarta az Angelusokat, a címet őrző angyalokat. A mesehős első lépései ezek, játékos harc paraván előtt és mögött.

Mátyás fiatalkorának mozaikjai a királyválasztás misztériumával záródnak.

Egy képpé zsugorodik össze az egész ünneplő, jégen csúszkáló tömeg és a rejtekdő odújából előbújó kis Matyit a korona kiválasztja magának. A királyi küldetés megkezdődik.

„Ezek a hősök nem tehetnek mást, mint végzetüket teljesítik. Minden embernek feladata van. Dolga, amit el kell végezni.”

A világban való helyünk megtalálását legtöbbször útkeresés előzi meg. Az utakat járva gyakran találkozunk jelekkel, melyeknek jel értékét akkor nem ismerjük fel, azok csak később tudatosulnak. Zsuzsa 3-4 éves lehetett, amikor a konyha közepére kihúzott szennyestartón bábozott nagypapjának. Gábor kisiskolásként statisztált a nagyszínházban és tagja volt Kós Lajos gyermekbábos csapatának. A gimnázium éveiben Zsuzsa felnőttekkel játszott együtt a Pécsi Központi Amatőr Színpadon, majd magyar szakon tanult és az Egyetemi Színpad tagja lett. Gábor érettségi után játéktervező akart lenni, felvételizett az NDK-ba, de elutasították. A teremteni valami szépet kívánalma a kézművesség felé vitte őket. Gábor kitanulta az asztalosságot, majd bútorokat restaurált. Tanult rajzolni, mintázni, faragni, majd később visszatért a Bóbitába. Zsuzsa szövést, agyagozást, gyöngyfüzést tanult. A bábstúdiós munka őt a kecskeméti Ciróka Bábszínházba csábította.

Pár bábszínház év után közös vándorútra keltek. Úgy gondolták, hiányzik még valami ahhoz, hogy megtalálják a játékban igazi helyüket. Hazajöve 15 éve, megszületett kisszínházuk, a Márkusínház.

Szárnyalás

„A mesében semmi sem lehetetlen, hisz a mese szárnyalni tud, nincs akadály.”

A valóság csak ugródeszka a könnyed elrugaszkodáshoz, csak lehetőség, amely lendületet adhat a képzelet szárnyalásához. Vegyünk hát lendületet a valóságalmokról, s az elrugaszkodás

mértékét bizzuk a főhősökre.

Leonardo da Vinci Mátyás kortársa, így ha hős királyunk repülni vágyik, hogy madártávlatból tekintse meg, miként él a népe, vehet tőle, a „Talián ezermester és piktortól” akár valódi szárnyakat is. Így máris nyomom követhetjük Mátyás szárnyalását, aki hol a nép jötevőjeként, hol hős vitézként kerül a szemünk elé.

Egy újabb valóságszelet, az 1464-es jaijai csata, s már jöhet is újra az elrugaszkodás!

„Ez háborút kíván” — kiáltott Ali, a török bég, miután leánya kezét Mátyás elutasította.

„Háború” — kiált Mátyás is, mikor a török, választottját, Beatrixet orvul elrabolja.

„Háború” — kiált János a paraván elé lépve és Erzsébettel gyermeki játékba kezd. Nem kell hozzá más, csak egy zöld terepasztal, fakatonák, falovak, szivacsból hegyek, színes építőköcskék.

Ki ne játszott volna ilyen gyerekkorában.

Erzsébetnek természetesen a török katonák jutnak, hisz a verhetetlen fekete sereget csakis Hunyadi János irányíthatja. Átélhetjük velük, midőn dicső Mátyás serege „lepilincázza” Erzsébet „budváncos törökjeit”. Hiába támad a török légiőr repülőszőnyegen, Kinizsi hatalmas fekete hollóján repülve megszerzi a győzelmet.

A nagy győzelmek biztos kiindulópontok a fantáziálgatáshoz: így a híres bécsűjhelyi ütközet is. Még egy utolsó csatát „megszponzorál” nekünk a fejedelmi költségvetés. A közönség lelkesedik, mert nem mindennapi párviadalnak lehetnek szemtanúi. Maga a Habsburg és a magyar történelem csap össze, s a névsorolvasás a gyermeki nagyotmondás művészetét idézi. Mátyás oldalán Bem apó, Buga Jakab, Petőfi Sándor, Rózsa Sándor, Kossuth Iova..., velük szemben III. Frigyes és történelmi csapata, Windischgrätz, Haynau, Jelačić, „Kreuzigvierzig”, — fünfzig, -sechzig, ... és -hundert, Hundertwasser.

„Egy mese igazán attól jó, ha korokat él át. Ha mindig változik. Ez a túlélés lehetősége.”

A Márkusínház játékmódjának gyökerei a régi vásári bábjátékokhoz vezetnek vissza. Ahol a nézőkkel való kapcsolattartás, párbeszéd keresése, meghatározó eleme a játéknak. Mivel a színészek gyakran kilépnek a bábmozgató szerepéből, egy-egy helyzetre rögtön reagálni tudnak, közelítve azt egy mai szituációhoz, szinte aktualizálva ezzel a történetet. Mindeközben az improvizálás, a hangulatra való spontán reagálás a játék szerves része. Ez a fajta rögtönözni tudás a Márkusínház sajátja. Nem csak ebben a játékban, hanem minden darabjukban.

Az események „márkusiféle” bájos, kissé élcelődő kommentálása nagyon szeretetreméltó. „Dobbintott egyet a Tubesen”, s egy óvatlan pillanatban a szárnyaló Mátyás épp a mi fejünkön landol, amiről persze nehéz elrugaszkodni. A következő pillanatban felszólítanak, hogy már most lehet tapsolni Mátyás győzelmének, mielőtt még végérvényes csapást mérne III. Frigyesre. A helyzettől függetlenül a közönség mindig hálás a megszólításért.

Akár az éppen felmerülő kis technikai bakikat is elfedheti, elfeledtetheti ez a fajta kissé önkritikus kiszólás, kilépés a szerepből, s így azok nem a bizonytalanság jeleivé, hanem újabb humorforrássá válhatnak. Lehet, hogy a csatába valami hiba folytán csak Kossuth lova érkezik meg. Van amikor megtudhatjuk, micsoda nehézséget jelent Mátyás hátára a szárnyat felszerelni. Megeshet, hogy a párvialdal kezdete késik, mert Mátyás elfelejti magával hozni a kardját. Egy pillanatra kilépünk ilyenkor a meséből, aztán szinte észrevétlenül kerülünk vissza a történet folyamába, s közben észre sem vesszük, hogy titkon irányítják a figyelmünket. Ha valaki rendszeresen látogatja a Márkusínház produkcióit, a fülében maradnak bizonyos szavak. Egy sajátos szókinccs, kis szótár, melyben van olyan szóvirág, aminek a jelentését csak sejtteni lehet. De a legtöbb kifejezés a család mindennapi szavajárása, mely ugyanúgy felbukkanhat egy hétköznapi pillanatban, ahogy a meséikben. Még a szereplők se mások, két bájosan civakodó felnőtt, nagy szeretetben.

Szóteremtő tehetségük ellenére, bábosaink most először „külső” segítséget kértek a bennük élő Mátyás képek egy gondolattá formálásához. Ebben Balogh Robert volt segítségükre tollával, ötleteivel, a történetfoszlányok egy darabbá való alakításával. A kisszínház sajátos játékáért, melynek a közönség is részese, mindenki hálás, legyen az felnőtt, gyerek vagy akár a szakmai zsűri. Tavaly a Nemzetközi Bábfesztiválon a *Csongor és Tünde* a legjobb előadás címet nyerte el, a legjobb női előadó pedig Vajda Zsuzsanna lett. A most először kiadott Kós Lajos-díjat, melyet olyan bábosoknak szántak, akik művészetébe a bábkészítés, díszlettervezés és a játék egyaránt beletartozik, decemberben Pilári Gábor is megkapta.

„Fontos az út, amíg ez a fajta nyelvi és képi világ kialakult. Mi a kezünk révén kezdtünk elindulni.”

A bábok — készítőikhez híven — ugyancsak sajátos látásmódot tükröznek. Nehéz kifejezést találni rájuk. A szépség mindegyikük sajátja, de nem a szó köznap értelemben, inkább egyfajta groteszk szépséget hordoznak. Éppen attól élő karakterek s kerülnek nagyon közel hozzánk, hogy tele vannak apró szépséghibákkal.

Az Angelusok dundi, aranyban öltöztetett babák, Frigida egy hatalmas fátyol alól kikandikáló orr. Drakulói az udvari sárkány igazi egyfejű.

Pilári Gábor és Vajda Zsuzsanna a bábokkal

FOTÓK TÓTH LÁSZLÓ

megszelídült játszótárs, aki talán a legszebb, minden ízében külön mozgó (cipősámfából összerakott) mesehős.

A bábok legtöbbször marionettbáb, amiket finom mozgás jellemez. Megelevenednek végtagjaik, tisztelegnek, térdet hajtanak, futnak, létrára másznak, mozgásuk nagyon élő. Az egyetlen kesztyűs báb az Égfülkész, ki nemcsak a csillagokat, Mátyás jövőjét is kutatja. Vannak még katonák, a paraván előtti harcok szereplői, akik lehetnek függönykarnis kupakból és akár valódi lándzsás-lovas favitézek is. Ez a fajta sokszínűség egyszerre igényli a paraván előtti és paraván mögötti játékot. Érdekes kettősség ez, mert míg a porondon zajló játék a klasszikus bábozást idézi, addig a paraván előtt egy kötetlenebb, közönség felé forduló színészi játék bontakozik ki. Mindezek összekötése, egy játékká forrasztása adja a játszás valódi nehézségét.

„Egy darabot mindig hosszú munka, után járás előz meg. S ha kész, még legalább ennyi időt igényel a formálódás.”

Ahány előadás, annyiféle színezet. A darab valamilyen mértékben mindig a formálódás szakaszában marad, attól függően, hogy hol, kiknek szól, másként színeződik. Más a játék az Alajos utcában baráti közönség előtt, más a Bóbita kamaratermében, más a zalaegerszegi gyerekseregnek. Sokféle élete mégis egységet alkot méltón a Márkusínház világához.

Szárnyak nélkül

Vannak dolgok, amik magukban hordozzák az emelkedettséget. A mi dolgunk csak annyi, engedjük hogy átjárjon minket a történés. Ilyenkor átélhetünk olyan helyzeteket is, amiknek egyébként csak tanúi, nem pedig szereplői volnánk. Ez egyfajta intuíción alapuló képességet kíván.

Ha egy történet egy életutat mutat be, akkor a végén elkerülhetetlenül eljön az a pont, amikor a hőstől búcsút kell venni. A Márkusínház búcsúja nem a közismert Mátyás történetek derűjét idézi. Megszólalnak az angyali hárfák, s Mátyás immár szárnyak nélkül, az Angelusok kíséretében az égbe emelkedik. A már földi életében magasztossá vált uralkodó így kerülhet a játék során is az őt megillető helyre: a hagyomány által ráruházott halhatatlan hírű, igazságos Mátyás király szerepébe.

Ezt a szinte misztikus befejezést bárki, kortól függetlenül, szavak nélkül is megértheti. Annak ellenére, hogy ez nem direkt, hanem szimbolikus képekben kerül a néző elé.

Fülszóló voltam az egyik előadás alatt, amint egy gyermek hangosan követte az eseményeket. Először csodálkozva kérdezte: „Miért kell elmennie Mátyásnak?” Később hozzátette: „Már tudom, a mennyországba repült fel.”

Ismerőseim óvodásgyermekai az előadás óta otthon János és Erzsébet szellemét idézik, lepel alá bújva szólítgatják egymást. Zalaegerszegen egy harmadikos osztály, az előadás másnapján már Mátyás csatáit játszotta az iskolában, félretéve, legalábbis egy időre, a Nyugatról importált rajzfilmhősöket. Így tud a mese szárnyak nélkül is tovább szállni.

Utószó

Ez a Mátyás történet nem zárulhat be anélkül, hogy zenei nyelvét meg ne említsük, hisz az szerves része az előadásnak. Követi a játék gondolatiságát és segíti a megértést is. Azonosul a darabbal, tükrözve annak izgalmas kettősségét, a kint-bent játékot, a kész és formálódó állapotot. Van egy elkészített vonulata, melynek része a darabhoz íródott gépzene, Kovács Márton alkotása. Ehhez illeszkednek élő hangzásoként a „ketyeremasina” zörejei, a pozan, fulyara, tekerő hangjai, tág teret hagyva Radák Jánosnak a rögtönzéshez. Ez a fajta zenei megoldás a *Csongor és Tünde* előadásból már ismert, ott a *Varázsfuvola* feldolgozásának kész zenéjéhez csörög, zörög a muzsikus.

Mátyás király történetét keretbe foglalja a hozzá kapcsolt zene. Az első hangok egybecsengenek a zárókép muzsikájával. Az a dallam fogadja a nézőket, amivel a játék bezárul. Ezzel erősíti a darab alapgondolatát, azt, hogy ennek a történetnek nincs vége. Azért született, hogy Mátyás szelleme továbbéljen, s valahol, valamikor újra szárnyra keljen. ■

Márkusínház: Mátyás király szárnyai
Írta: Balogh Robert
Muzsikáját szerezte: Kovács Márton
Háttér: Kósa Ferenc
Tűzmester: Vince József
Játsszák: Vajda Zsuzsanna, Pilári Gábor, Radák János

(Az idézetek a művésztől valók.)